

مروری بر تجربه «طرح پیرایش، مرمت و ساماندهی جداره‌های شهری» (مورد مطالعه: اصفهان، خیابان علم‌الهدی و خیابان عسگریه)^۱

مینا کشانی همدانی^۲

دکترای شهرسازی، عضو هیئت علمی و مربی جهاد دانشگاهی واحد اصفهان، اصفهان، ایران

فصلنامه پژوهش‌های مکانی فضایی، سال ششم، شماره سوم، پیاپی ۲۳، تابستان ۱۴۰۱، صص ۶۹ - ۹۲

چکیده

توجه به منظر شهری با توجه به اینکه بیشترین ارتباط بصری شهروندان با بدنه شهری را در بر گرفته و منتقل کننده اطلاعات زیادی از محیط پیرامون به افراد است، همواره یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های پژوهشی و اجرایی پژوهشگران و صاحب‌نظران حوزه معماری و شهرسازی است. امروزه با توجه به عدم وجود ضوابط منسجم و نظارت دقیق و درست بر اجرای آن در حوزه طراحی و اجرای نماهای شهری، با نوعی اغتشاش بصری و بحران در منظر جداره‌های شهری روبه‌رو هستیم. از این رو با تعریف برنامه‌هایی با چارچوب مدیریت و ساماندهی مناظر نازیبای شهری، از سوی حوزه مدیریت شهری، سعی می‌گردد با راهکارهای مختلف، در راستای ارتقای کیفیت بصری این نماها گام برداشت؛ بنابراین با توجه به میزان مداخله در اجزای نما به منظور اعمال اصلاحات در قالب مرمت، ساماندهی و پیرایش جداره‌های شهری، در برخی از شهرها با مداخله شهرداری، اقدامات اجرایی در این خصوص انجام گردیده است. از این رو در این مقاله سعی گردیده یکی از اخیرترین تجارب موجود در این حوزه در شهر اصفهان (محورهای عسگریه و علم‌الهدی) در قالب فرآیند علمی و اجرایی انجام شده، مرور شد و درس‌هایی که از این تجربه به دست آمده، ارائه گردد. به‌طور کلی این مطالعه، در پی یافتن پاسخی برای این پرسش است که با چه اقداماتی می‌توان منظر شهری جداره‌های شهری موجود را اصلاح و پیرایش نمود؟ و سپس با معرفی ۱۰ گام علمی و اجرایی در طرح "تهیه اسناد اجرایی پروژه پیرایش، مرمت، ساماندهی و نظارت بر اجرا" راهبردهای به دست آمده در چارچوب طرح مذکور به‌عنوان اقدامات پیرایش شهری، ارائه شده است. **واژگان کلیدی:** پیرایش شهری، ساماندهی بصری، جداره‌های شهری، سیما و منظر شهری، اصفهان.

۱. این مقاله مستخرج از دو طرح پژوهشی با عناوین "تهیه اسناد اجرایی پروژه پیرایش، مرمت، ساماندهی و نظارت بر اجرا، محور عسگریه (منطقه ۱۰ شهرداری اصفهان)" و "تهیه اسناد اجرایی پروژه پیرایش، مرمت، ساماندهی و نظارت بر اجرا، محور علم‌الهدی (منطقه ۱۲ شهرداری اصفهان)" می‌باشد که به کارفرمایی معاونت شهرسازی و معماری شهرداری اصفهان و توسط پژوهشگران جهاد دانشگاهی واحد اصفهان در سال ۱۴۰۰ به اتمام رسیده است.

۲. نویسنده مسئول: Shahrzaz63@yahoo.com

مقدمه و بیان مسئله

مؤثرترین عناصر تأثیرگذار بر کیفیت فضاهای شهری محسوب می‌گردند که اصلاح آن‌ها می‌تواند منجر به ارتقای کیفیت منظر عینی شهر شود. امروزه نما و عدم هماهنگی جداره‌های شهری، پس از سال‌ها بی‌توجهی به معضل بزرگی تبدیل شده است (فرخیان و اردلانی، ۱۳۹۷: ۲) و انتقادات بسیاری را برانگیخته است. از مهم‌ترین انتقاداتی که امروزه نسبت به منظر عینی شهر مطرح می‌شود، فقدان هویت، نابسامانی و اغتشاش بصری است (ظریف‌پور لنگرودی و همکاران، ۱۴۰۱: ۳۲۸). متأسفانه "بیشتر برنامه‌ها در سطح شهر به جنبه‌های کالبدی و عملکردی آن می‌پردازد و به بعد زیبایی‌شناختی شهر توجه چندانی نمی‌شود. به‌عنوان مثال برخی ناهنجاری‌های موجود در منظر شهری عبارت‌اند از: ناهمگونی حجم و توده، نحوه قرارگیری ساختمان‌ها، ابتدال زیبایی‌شناختی منعکس در ظاهر بناها، همجواری‌های نامناسب، توزیع کنترل‌نشده تراکم‌های ساختمانی، فعالیت‌ها و جمعیتی، مسدود بودن یا مسدود شدن فیزیکی مناظر طبیعی و ارزشمند شهری با ساختمان‌های بلندمرتبه که به‌نوعی اصلی‌ترین ناهنجاری‌های بصری به‌شمار می‌روند. کنترل و هدایت منظرشهری به سمت هویت‌مندی، مطلوبیت و دلپذیری کاری بس مشکل و طولانی‌مدت است. لذا وجود یک سند هدایت برای کنترل و هدایت منظرشهری به‌سوی مطلوبیت یکی از اصلی‌ترین نیازهای حال حاضر منظرشهری است. یکی از عناصر مهم منظرشهری نیز، بدنه‌های شهری است" (قربانیان و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۰۰). البته «عواملی همچون اعمال سلیقه و دخالت‌های غیرکارشناسانه، حاکمیت فرهنگ بساز و بفروشی، اعمال سلیقه مالک یا کارفرما در طرح و اجرای نما، دخالت نداشتن مهندسان در طراحی، هنرنمایی ناشیانه برخی از طراحان، مواد و

زیبایی و تعریف آن، همواره یکی از سؤالات مهم فلسفی بشر در طی ادوار مختلف بوده است که اگرچه معیارها و تعاریف مختلفی برای آن ارائه شده است اما همچنان در تعریف چارچوب‌های تعریف‌کننده آن، تعریف دقیقی ارائه نشده است. از طرفی با توجه به چارچوب‌های نظری موجود به‌ویژه در رشته‌های وابسته به هنر، زیبایی، تعریف خاص خود را پیدا کرده است. در شهرسازی پرداختن به مفهوم منظر شهری، از بعد بصری و ادراکی و اصلاح ساختار آن مستقیماً بر وجه زیباشناختی شهر و در نهایت بر میزان حس رضایت شهروندان از محیط پیرامون تأثیرگذار می‌باشد. از این رو، همواره تناسب، زیبایی و خوشایندی محیط بصری در حوزه معماری و طراحی شهری امر مهمی بوده است. یکی از مهم‌ترین اجزای محیط بصری شهرها، نماهای ابنیه می‌باشند که نحوه شکل‌دهی به آن‌ها تأثیر قابل توجهی در سیمای شهر دارند (فرخیان و اردلانی، ۱۳۹۷: ۱۰)؛ اما امروزه در بیشتر خیابان‌های ایران به‌ویژه خیابان‌های نوساز شاهد عدم هماهنگی در جداره آن‌ها هستیم. به‌گونه‌ای که گویا مجموعه‌ای از ساختمان‌های منفرد، بدون هیچ ارتباط و پیوندی به شکل تصادفی و بدون هیچ قانونی، کنار یکدیگر ریخته شده‌اند؛ در حالی که جداره خیابان‌ها، نخستین جلوه شهر است که در ذهن و حافظه کاربران باقی می‌ماند، در نتیجه توجه به ابعاد طراحی آن‌ها در جهت پاسخگویی به نیازهای روحی و روانی شهروندان، اهمیتی بیش از پیش دارد (اسدالله‌زاده و پاکزاده، ۱۳۹۶: ۴). از این رو لزوم ارتقای کیفیت بدنه‌های شهری در چهارچوب مؤلفه‌های بصری-زیبایی‌شناختی، یکی از مهم‌ترین مسائلی است که امروزه مورد توجه معماران و شهرسازان قرار گرفته و بدنه‌های شهری از

مصالح نامرغوب، نبود کنترل مناسب و ناآگاهی از اصول معماری سنتی ایران در بی‌هویت گشتن نمای شهری مؤثرند. برای ساخت محیطی زیبا باید به ایجاد زمینه‌هایی جهت پیدایش موضوعاتی همچون راحتی، تنوع، هویت و خوانایی محیط توجه کنیم» (موسوی سروینه باغی و صادقی، ۱۳۹۵: ۱۰۰). به‌طور کلی اگرچه «در خصوص مباحث کلان مرتبط با سیما و منظر شهری اقدامات زیادی شده است، اما توجه به معضلاتی که در مقیاس خرد بر سیمای شهری حادث شده چندان مورد توجه پژوهشگران قرار نگرفته است. به یک معنا می‌توان اظهار کرد که در واقع سیمای موجود شهرهای کشور هم رها شده در حالی که سیمای شهری، نیازمند به‌روزرسانی و انطباق آن با رفتار و فعالیت اجتماعی شهروندان است» (اصانلو و رستمی‌زاده، ۱۳۸۶: ۳۹) (جعفری و نیلی، ۱۳۹۴: ۵۱). از این رو «تدوین چارچوب برای بدنه‌های شهری خود دارای اهمیتی خاص است و باید متناسب با زمینه، شرایط فیزیکی و با توجه به نوع کاربری صورت پذیرد» (خاک‌زند و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۶). پرهیز از پیدایش و یا گسترش مشکلات زیبایی‌شناسی همچون عدم پیروی از ضوابط معین در شکل‌دهی به نماهای یک جداره شهری، موجب اغتشاش و از دست رفتن هویت و زیبایی نمای شهری در درازمدت می‌گردد» (ظریف‌پور لنگرودی و همکاران، ۱۴۰۱: ۳۲۶). لذا پرداختن به اقداماتی که بتواند در کاهش نازیبایی‌های موجود در شهرهای امروزی به ما کمک نمایند، حائز اهمیت است. از این رو این پژوهش در پی یافتن به پاسخی برای این پرسش است که: "با چه اقداماتی می‌توان منظرشهری جداره‌های شهری موجود را اصلاح و پیرایش نمود؟" در ادامه مروری بر ادبیات موضوع مرتبط با پژوهش ارائه خواهد شد.

مبانی نظری

سیما و منظر شهری

توجه به منظر شهری با توجه به اینکه بیشترین ارتباط بصری شهروندان با بدنه شهری را در بر گرفته و منتقل‌کننده اطلاعات زیادی از محیط پیرامون به افراد به شمار می‌رود، از اهمیت خاصی برخوردار است. «طبق معیارهای «خوانایی و شفافیت»، صرف‌نظر از مالکیت حقوقی، مردم شهر به شکل فردی و جمعی باید نسبت به بخشی از محیط شهری حس تعلق داشته باشند و نسبت به آن توجه و مسئولیت نشان دهند» (احمدی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۵۷). «سیما و منظر شهری، پدیده‌ای ماهوی است که از جوهره و ذات موجودیت شهر نشأت گرفته و در فرهنگ و ادراک مردم ریشه دارد. ابعاد ذهنی منظر شهر یا آنچه که افراد در مواجهه با منظر شهری از آن ادراک می‌کنند، بخش مهمی از محتوای منظر را تشکیل می‌دهد. انسجام این بعد از منظر شهری با ابعاد عینی است که به شکل‌گیری هویت بصری شهر منجر شده و به آن معنا می‌بخشد. شهرهای ایرانی در گذشته نسبت به امروز به این پدیده نگاهی حساس‌تر داشتند. اگرچه این عناصر در فضاهای شهری از بعد بصری، تابلویی را در ذهن انسان تداعی می‌کرد که با جهان‌بینی مردم آن زمان سازگاری داشت، اما امروزه عدم توجه به این عنصر مهم شهری، باعث عدم توازن در فضاهای شهری شده و نه تنها باعث هماهنگی و ارتقای کیفی فضاهای شهری نشده، بلکه منظر شهری را دچار اغتشاش کرده است» (کیانی و سالاری سردری، ۱۳۹۰: ۲۸)؛ بنابراین، با توجه به اینکه «نما و سیمای شهر چهره مسلط کالبد شهر به شمار می‌روند» (اسمعیلی و همکاران، ۱۳۹۹: ۶۹) منظر شهری برای تصمیم‌گیران مدیریت شهری حائز اهمیت ویژه‌ای است. البته

راسکین معتقد است منظرشهری مسئله‌ای بیش از مسئله برنامه‌ریزی و طراحی است و در وهله اول آن را مسئله ارزش‌ها، اهداف انسانی و به رسمیت شناخته شدن مسئولیت‌های اجتماعی می‌داند (احمدی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۵۴).

دو عنصر اصلی در تعریف منظر حائز اهمیت است یکی محیطی است که انسان را در برمی‌گیرد و دیگری انسانی که با درک و ارتباط با محیط، به آن وارد می‌شود؛ بنابراین منظر موجودی زنده و پویاست که هم از انسان تأثیر می‌گیرد و هم بر آن تأثیر می‌گذارد (ماهان و منصور، ۱۳۹۵: ۲۶). از این رو، انسان نقش

تعیین‌کننده‌ای در تعریف منظر شهری خواهد داشت. در واقع انسان عنصری است که پویایی را به منظر شهری اضافه می‌کند که برای حفظ پویایی منظرشهری نیاز به دگرگونی و بازتولید است که عواملی همچون عوامل اقتصادی، سیاسی، طبیعی، کالبدی و عملکردی، ادراکی، فیزیکی و عملکردی در آن تأثیرگذار است (قاسمی و سلطانی‌فرد، ۱۳۸۲: ۱۷۳). «منظر شهری، ماهیتی است که به واسطه فعالیت‌های انسانی و همراه شدن آن با کالبد در طول تاریخ پدید می‌آید و در ذهن شهروندان تفسیر می‌شود؛ این ابعاد ذهنی ممکن است فردی و یا جمعی باشند. منظرشهری در ابتدا امری عینی است که به واسطه کیفیت ظهور عوامل فیزیکی شهر موجودیت می‌یابد و به سبب گذشت زمان و تکرار شدن، به عنصر مشترک پیونددهنده افراد جامعه بدل می‌گردد. منظرشهری، کالبد و کیفیت شهر را توأمان در برمی‌گیرد. منظرشهری نه خاطرات صرف است (غیر محسوس - ذهنی) و نه کالبد صرف (محسوس - عینی). پدیده‌ای است که از تعامل این دو در شهر حاصل می‌شود؛ پدیده‌ای عینی - ذهنی». (وحدت و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۹ - ۲۰). «در یک نگاه کلی و عمیق، بررسی چشم‌انداز شهری به‌نوعی با ساختار شهر، سیمای شهر و نمای ساختمان‌ها ارتباط دارد. بدین معنی که چشم‌انداز شهری و زیبایی‌شناسی شهری، مفاهیمی است که رابطه مستقیمی با ریخت‌شناسی و پیکره شهر، حجم ساختمان‌ها و فرم معماری آن‌ها دارد. منظر فضاهای شهری با پاسخ‌دهی به مسائل اکولوژیکی، رفاهی، اقتصادی نقش اساسی در عملکرد، زیباشناختی عینی، زیباشناختی ذهنی و ادراکی و زیست‌محیطی را بر عهده دارد» (کیانی و سالاری سردری، ۱۳۹۰: ۲۸).

«در طراحی و توسعه شهری، بعد کالبدی - زیبایی‌شناختی فضای شهرها جزو مهم‌ترین کیفیت‌ها به حساب می‌آید که هدف از مطرح کردن آن ایجاد حس خوشایندی و لذت‌بخش بودن در محیط شهری است. در این میان، کالبد و جداره خیابان‌ها و میدان‌های شهری از مهم‌ترین ابعاد طراحی مؤثر بر زیبایی‌شناسی سیما و منظرشهری هستند که به دلیل تأثیرگذاری مستقیم بر ادراک و ذهنیت شهروندان، همواره کانون توجه توسعه‌دهندگان شهرها بوده‌اند» (اسمعیلی و همکاران، ۱۳۹۹: ۶۸). با استفاده از علم زیبایی‌شناسی می‌توان آشفتنگی در رنگ، مصالح و... را اصلاح کرد؛ زیرا خلق منظر زیبا و لذت‌بردن از آن از جنبه‌های زیبایی‌شناسی منظرشهری است (وحدت و همکاران، ۱۳۹۴: ۲۱ - ۲۲). البته «در نظریه‌های کنونی، منظرشهری را تنها از بعد زیبایی‌شناسی و یا مطلوبیت فضای شهری مهم ندانسته‌اند» (احمدی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۵۴ - ۱۵۵). بلکه به‌طور کلی، منظرشهری شامل مجموعه‌ای از محرک‌های محیطی (طبیعی و مصنوع) است که عوامل زیادی در شکل‌گیری آن نقش دارند (کیانی و سالاری سردری، ۱۳۹۰: ۲۷) و ساختارهای سیاسی، اقتصادی و فرهنگی جامعه و نیز

الگوها و هنجارهای غالب در آن جامعه در شکل‌گیری آن، نقش عمده‌ای ایفا می‌کنند (وحدت و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۹)؛ در حقیقت، منظر شهری آیین تمام‌نمای لایه‌های زیرین جامعه است. اگر شهر یک متن است، منظر شهری امکان قرائت متن شهر را فراهم می‌آورد (قربانیان و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۰۰). "منظر یک شهر مجموعه‌ای از عوامل طبیعی و مصنوع است که تحت تأثیر ویژگی‌های خاص طبیعی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی آن شهر خاص شکل گرفته و محل به عینیت درآمدن مشخصات خاص آن شهر است" (محملی ایبانه، ۱۳۹۰: ۹۶). منظر یک محیط شهری، مجموعه‌ای از محرک‌های محیطی است که اطلاعاتی را برای ما می‌فرستد که ادراک فضا را در ذهنمان مقدور می‌سازد (ذکاوت و همکاران، ۱۳۹۹: ۲۰۱). منظر از ریشه «نظر» است که در فرهنگ دهخدا به معنای نگریستن در چیزی به تأمل مترقب حضور چیزی شدن، بینش، فکر و رأی آمده؛ منظر شهری کلیه اطلاعات موجود از فضا است (از قبیل فرم، عملکرد و معنای فضا) که توسط حواس قابل دریافت بوده و در فرآیند ادراک پردازش می‌گردد. از ویژگی‌های اصلی این مفهوم، آن است که به‌عنوان یک پدیده «عینی - ذهنی»، «انسانی - کالبدی» و یک ساختار «اجتماعی - فضایی» مطرح می‌شود. گونه‌های اصلی منظر شهری عبارت‌اند از منظر گسترده، چشم‌انداز درونی، مناظر سیمای شهری و کریدورهای بصری؛ همچنین بر اساس تعریف کالن (۱۹۶۱) منظر هر شهر، پاسخی به رفتارهای انسانی، وضعیت آب‌وهوایی، فاکتورهای ایمنی و مداخله‌های ماهرانه در چارچوب افزایش توانایی‌های محیط بوده و حاصل سطح تماس انسان و شهر است و در این راستا، انسان نه تنها در ساختار چشم‌انداز بصری شهر از طریق

فعالیت‌های خود بر منظر شهری تأثیر می‌گذارد، بلکه رفتار و درک ذهنی شهروندان نیز از طریق تماس با منظر شهری تأثیر می‌پذیرد (Crow, Brown and Young, ۲۰۰۶: ۲۸۲) (قره‌بگلو و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۰۷). "هنگامی که صحبت از منظر شهری است آنچه از شهرهای امروز در ذهن شکل می‌گیرد، ترکیبی از طرح‌ها، فرم‌هایی است که بی‌محتوایی، زشتی و نابه‌هنجاری را در برابر چشم و ذهن شهروندان نمایان می‌سازد" (رضایی و ذبیحی، ۱۳۹۴: ۱). مطابق نظر گلکار (۱۳۸۱) "اساساً منظر شهری سطح تماس انسان و دیده شهر است و از این رو بخش قابل توجهی از دانش، عواطف و رفتار محیطی شهروندان تحت تأثیر آن شکل می‌گیرد" (رضایی و ذبیحی، ۱۳۹۴: ۲). "منظر فضای شهری در واقع شکل کلی فضای شهری است، به همان صورت که دیده می‌شود و در تعریفی دیگر منظر شهری جنبه عینی و یا قابل ادراک فضای شهری شمرده شده که به‌نوبه خود دارای فرم، عملکرد و معناست. منظر شهری طبق تعریف ارائه شده توسط شورای عالی شهرسازی عبارت است از: کلیه عناصر طبیعی و مصنوع (ساختمان‌ها و الحاقات آن‌ها، مبلمان شهری، پوشش گیاهی و...) قابل مشاهده از عرصه‌های عمومی شهر شامل خیابان‌ها، میادین، گره‌ها و پهنه‌های عمومی منظر شهری گفته می‌شود" (رضایی و ذبیحی، ۱۳۹۴: ۵). در تعریفی دیگر، "کالن منظر شهری را هنر یکپارچگی بخشیدن بصری و ساختاری به مجموعه ساختمان‌ها، خیابان‌ها و مکان‌هایی که محیط شهر را می‌سازند، تعریف می‌کند و آن را هنر چگونگی برقراری ارتباطات بین اجزای مختلف سازنده کالبد شهر می‌داند" (Cullen, ۱۹۶۱) (قره‌بگلو و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۰۷). در تعریفی دیگر چنین آمده است که "منظر خیابان به آن بخش از فضای خیابان اطلاق

می‌شود که طی حرکت از نقطه‌ای به نقطه‌ی دیگر در خیابان دیده می‌شود هر شیء که فضای خیابان را اشغال کند محدوده مناطق موجود در خیابان را تعریف کند یا از آن در خیابان استفاده شود را می‌توان جزئی از منظر خیابان دانست (رضایی و ذبیحی، ۱۳۹۴: ۷). در تعریف سیمای شهر نیز چنین آمده است که «سیمای شهری مجموعه عناصر و نمادها و امکاناتی است که در شهر و خیابان و در فضاها باز دیده می‌شود و برای استفاده عمومی کاربرد و رابطه نزدیکی با تک تک شهروندان نیز دارد» (رجبی امیرآباد و رحمانی، ۱۳۹۷: ۹۲)؛ بنابراین با توجه به آنچه تاکنون در خصوص چارچوب مفهومی «منظر شهری» آمد، شناخت مفهوم «نما» به عنوان یکی از اصلی‌ترین مؤلفه‌های سازنده مناظر شهری، حائز اهمیت است که در ادامه به آن پرداخته شده است. همچنین در جدول شماره (۱)، جمع‌بندی دیدگاه‌های موجود در خصوص مفهوم «منظر» ارائه شده است:

نما

«نمای یکی از مؤثرترین عناصر تأثیرگذار بر کیفیت بصری یک بنا می‌باشد و شناخت اولیه هر فرد از بنا از این طریق صورت می‌گیرد» (ظریف‌پور لنگرودی و همکاران، ۱۴۰۱: ۳۲۹). در واقع نمای هر ساختمان در مجموعه شهری که در آن حضور دارد مؤثر است و این تأثیر را به بدنه خیابان‌ها یا میدان‌هایی که در آن قرار گرفته، منتقل می‌کند. تک بناها باید تابع نیازها و ویژگی‌های مکان، در قالب یک کل باشند. اگر هر بنا به دنبال ایجاد جاذبه‌های مختص به خود باشد؛ در نتیجه، مجموعه آشفته و ناسازگاری خواهد شد. نباید چنین تصور شود که نما و مظاهر زیبایی شهر تنها به عنوان آرایش شتاب‌زده‌ای هستند که در مرحله آخر به چهره شهر اضافه می‌شوند، بلکه کیفیت

این موارد، نیاز به ملاحظات عمیق‌تر و دقیق‌تری دارد (مزینسی، ۱۳۸۷: ۷۳). با توجه به اینکه جداره یا بدنه، سطوح عمودی تعریف‌کننده یک معبرند که بخش اصلی کالبدی خیابان را تشکیل می‌دهد (اسدالله‌زاده و پاکزاده، ۱۳۹۶: ۴)، از این رو ضروری است، ابتدا به تبیین این مفهوم، پرداخته شود. «نما» سطوح تشکیل‌دهنده هر بدنه است که مهم‌ترین عنصر عمودی منظر شهری به شمار می‌رود؛ تدوین چارچوب مدیریت منظر بصری برای بدنه‌های شهری باید متناسب با مؤلفه‌های مختلفی مانند زمینه، شرایط فیزیکی و با توجه به نوع کاربری صورت پذیرد؛ اما متأسفانه با نگاه به بدنه‌های اکثر کلان‌شهرهای کشور نظیر تهران، مشخص می‌شود این نماها به خصوص در بعد زیبایی‌شناسی در وضعیت مطلوبی به سر نمی‌برند (قربانیان و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۰۰). منابع گوناگون تعاریف متفاوتی را درباره مفهوم نما عنوان کرده‌اند. در فرهنگ فارسی معین به مفهوم عام نما اشاره شده است؛ در این فرهنگ، «نما» به معنای صورت ظاهر و منظره خارجی بنا و عمارت معنی شده است. «نما» در لغتنامه دهخدا بدین صورت آمده: «صورت و ظاهر هر پدیده‌ای، هر آنچه در معرض دیدگان قرار بگیرد، منظر بیرونی هر بنا و عمارت» (عطارد و کاشی، ۱۳۹۶). جهان‌شاه پاکزاد نیز نما را به عنوان سطح تشکیل‌دهنده هر کالبد برشمرده و چنین عنوان می‌کند که نمای هر بنا، بخشی از کالبد آن است که پوسته آن را تشکیل می‌دهد (اسمعیلی و همکاران، ۱۳۹۹: ۶۹). «نما مرزی است که معماری را در مقیاس طراحی یک ساختمان به مقیاس بزرگ‌تری یعنی فضای شهری می‌رساند و لذا نقش بسیار پراهمیتی در منظر شهری ایفا می‌کند» (قربانیان و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۰۳). همچنین مراجع تخصصی معماری و شهرسازی نیز در مصوبات و

جدول شماره (۱): مفاهیم کلیدی مورد توجه صاحب نظران حیطه منظر و بدنه‌های شهری
(منبع: موسوی سروینه باغی و صادقی، ۱۳۹۵: ۱۰۴ و رضایی و ذبیحی، ۱۳۹۴: ۳)

نام مؤلف	سال	موضوع/عنوان	مفاهیم کلیدی
گوردون کالن	۱۹۶۱	مفاهیم منظر شهری	منظر شهری هنر یکپارچگی بخشیدن بصری و ساختاری به مجموعه ساختمان‌ها و خیابان‌ها و مکان‌هایی است که محیط شهر را می‌سازند. تأکید بر نحوه ارتباط نماها و اتصال و پیوستگی.
منوچهر طیبیان	۱۳۸۱	مؤلفه‌های محیط و منظر	محیط و منظر در اشکال طبیعی و انسان ساخت، بیانی آشکار و دیدنی از مجموعه فعالیت‌ها، توقعات و ملازمت ساکنان محیط است.
مهرناز مولوی	۱۳۸۵	تحلیل زیبایی‌شناسی کالبدی فضای شهری	در خصوص فرارگیری ساختمان‌ها در منظر شهری و با تحلیل زیبایی‌شناختی کالبد شهر
کورش گلکار	۱۳۸۷	مفهوم منظر شهری	منظر شهری بر روابط انسان‌ها دارای تأثیرات مؤثری می‌باشد.
فرح حبیب	۱۳۹۰	تبیین مفهوم شناختی معیارهای زیبایی‌شناسی در منظر شهر	منظر شهر جنبه عینی ادراک محیط است که به‌نوبه خود واجد فرم، عملکرد، معنا و بالأخص زیبایی است.
کامیلوسیتته	۱۸۹۳	برنامه‌ریزی شهری بر طبق اصول هنری	طراحی کامل و یکدست
بیکن	۲۰۰۳	طراحی شهرها	اصل شخص ثانی (رابطه میان بناهای مجاور)
لینچ	۱۹۶۰	سیمای شهر	تمایز یا وضوح نقش یا زمینه، سادگی فرم، تداوم میان نماها
زوکر	۱۹۵۹	شهر و میدان	برقراری نظم و ارتباط میان حجم و جداره ساختمان‌ها
هدمن و یازوسکی	۱۹۸۵	مبانی طراحی شهری	ایجاد وحدت و یکپارچگی از طریق: خط افق ساختمان، تناسب پنجره‌ها و برجستگی‌ها و فرورفتگی‌های نما، فرم و شکل کلی بنا و فاصله بین ساختمان‌ها، جنس مصالح و پرداخت و بافت نما، الگوی سایه‌اندازی، مقیاس بنا، سبک معماری
بتلی و همکاران	۱۹۸۵	محیط پاسخده	وزن‌های افقی و عمودی، خطوط آسمان، جزئیات دیوار همچون مصالح، رنگ و الگوها، تقسیمات پنجره‌ها و درها، اجزا و عناصر همکف
علوی و پورجعفر	۱۳۹۱	ویدئو اکولوژی: بوم‌شناسی بصری در معماری و طراحی شهری	ارکان نما: احجام: تعدد، ترکیب و ابعاد حجم، سطوح: بافت و جنس سطوح، شکل و هندسه، ابعاد، تعدد سطوح و ترکیب آن‌ها اجزا نما: بازشوها، ورودی‌ها: موقعیت قرارگیری، شکل، تعدد و هندسه آن‌ها، خطوط نما: خطوط موجود در سطح، خطوط طبقات، خط بام و خط زمین، تزیینات و جزئیات معیارهای هماهنگی با بینایی (مؤثر بر طراحی جداره‌ها): وضوح، تأکید، نقاط عطف، جزئیات، تنوع عوامل شکل دهنده، کنتراست و تباين در نور و رنگ، وجود لبه‌ها، طبیعی بودن رنگ‌ها و سطوح، خطوط و سطوح نرم و منحنی انواع محیط بصری: محیط یکنواخت، محیط تهاجمی، محیط آسایش‌بخش
توسلی	۱۳۷۶ ۱۳۷۹ ۱۳۸۱	طراحی شهری بخش مرکزی تهران طراحی شهری خیابان کارگر طراحی شهری هنر نو کردن ساختمان‌ها	نظم، وحدت، ترکیب، هماهنگی، تقارن، تعادل، ریتم، مرکزیت، تقسیمات پنجره، استحکام بصری، همانندی و هم‌پیوندی، حجم و توده ساختمانی محصورکننده فضای خیابان، ریتم‌های عمودی، ریتم‌های افقی، خط آسمان، ورودی‌ها و پنجره‌ها، تداوم شکلی، توجه به کنج‌ها، توجه به ترکیب اجزا و خطوط نما، هماهنگی در رنگ و مصالح ساختمان‌های موجود، شناسایی نماهای با ارزش
پاکزاد	۱۳۸۳	مبانی نظری طراحی شهری	پهنه نما، سطوح شفاف و کدر، سطوح خالی، خطوط نما، کنسول یا پیش‌آمدگی، تابلوها، نورپردازی، گیاهان، کنج، خط بنا و خط زمین، فصل مشترک دو نما یا یکدیگر، رنگ غالب زمینه، جنس مصالح و بافت نماها، تناسب روزنه‌ها، رعایت الگوی پایه، بدنه و آسمان در طراحی نما به‌گونه‌ای که از دور و نزدیک قابل فهم و درک باشد.

جدول شماره (۲): اجزای تشکیل دهنده منظر خیابان

مؤلف	اجزای تشکیل دهنده منظر
رضایی و ذبیحی	نماها، پیاده‌رو، اثاثیه شهری، نورپردازی خیابان، آبنما، کیوسک‌ها، تجهیزات خدمات شهری، کفسازی، جدول و لبه پیاده‌رو، عناصر سبز، گلدان یا جای گلدان، بولارد، هنر عمومی، پارکینگ‌های حاشیه‌ای (رضایی و ذبیحی، ۱۳۹۴: ۷).
اسدالله‌زاده و پاکزاده	ورودی‌ها، پنجره‌ها که خود شامل قاب، بخش بندی قاب می‌شود، ریتم‌های عمودی و افقی، لبه بام یا خط آسمان، سطوح پر و خالی، سبک ازاره، مصالح نما، تزئینات طبقه اول، لبه بام، دور پنجره‌ها و درب‌ها، جزئیاتی همچون بالکن‌ها، ستون‌ها، پله‌ها و غیره (اسدالله‌زاده و پاکزاده، ۱۳۹۶: ۴).
ذکاوت	خط آسمان، جداره، نبش، نشانه، مناظر متوالی، محوطه‌سازی، عناصر زیست‌محیطی، فعالیت‌های انسانی، پوشش گیاهی (ذکاوت، ۱۳۸۶: ۸۷).
محمدی	خطوط نما (خطوط افقی، خطوط عمودی، خط آسمان [خط بام، خط ترکیب، خط خرپشته])، خط اتصال به زمین، خط آسمان، بازشوها، ورودی، کنج، تراس (بالکن)، کنسول، پر و خالی، عرض قطعات، تناسبات، تزئینات، عناصر الحاقی (سایه‌بان‌ها، تابلوها، عناصر نورپردازی، تأسیسات و غیره) و مصالح (سطوح کدر و شفاف، رنگ) (محمدی، ۱۳۹۵: ۲۵-۲۶).

بخشنامه‌های خود به مفهوم نما پرداخته‌اند. در ضوابط و مقررات ارتقای کیفی سیما و منظر شهری مصوبه ۱۳۶۹/۰۸/۲۸ شورای عالی شهرسازی و معماری، مفهوم نما به کلیه سطوح نمایان ساختمان‌های واقع در محدوده و حریم شهرها و شهرک‌ها که از داخل معابر قابل مشاهده است اعم از نمای اصلی یا نماهای جانبی گفته می‌شود (ضوابط و مقررات ارتقای کیفی سیما و منظر شهری، ۱۳۸۷)؛ همچنین «نما» در مبحث چهارم مقررات ملی ساختمان، به این شرح آمده است:

اجزای تشکیل دهنده نماها و مناظر شهری

در محدوده و حریم شهرها و شهرک‌ها که از داخل معابر قابل مشاهده است اعم از نمای اصلی یا نماهای جانبی گفته می‌شود (ضوابط و مقررات ارتقای کیفی سیما و منظر شهری، ۱۳۸۷)؛ همچنین «نما» در مبحث چهارم مقررات ملی ساختمان، به این شرح آمده است: بخشی از جداره خارجی ساختمان که در معرض دید قرار دارد (قربانیان و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۰۱). به دلیل چنین اهمیتی است که «کریر (۱۹۹۲) عنوان می‌کند که ترکیب یک نما با در نظر گرفتن نیازهای عملکردی (پنجره‌ها، درهای بازشو، سایه‌بان و سطح مسقف) اساساً باید به دنبال خلق یک کلیت هماهنگ به وسیله تناسبات خوب، وزن‌های عمودی و افقی، مصالح، رنگ و عناصر تزئینی باشد» (خاک‌زند و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۷). از این رو شناخت اجزای تعریف‌کننده، نما، بدنه و منظر شهری حائز اهمیت است که در ادامه به صورت کلی به آن اشاره شده است. همچنین لازم

به توضیح است که در این پژوهش، نما «منظر خارجی ساختمان که از فضای شهری دیده می‌شود» در نظر گرفته شده است.

به طور کلی، مؤلفه‌های منظر عمومی شهر حاصل کنش متقابل سه مؤلفه، محیط ساخته شده، محیط طبیعی و محیط انسانی است که دو دسته عوامل عینی و ذهنی را در بر می‌گیرند (وحدت و همکاران، ۱۳۹۰: ۲۱)؛ و در تعریفی دیگر «بهزادفر در فرهنگ «واژه‌نامه مفاهیم طراحی شهری» اجزای تشکیل دهنده منظر شهری را در سه بخش عوامل کالبدی، غیرکالبدی و فعالیت‌های انسانی مورد بررسی قرار می‌دهد» (وحدت و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۹). در دسته‌بندی دیگری منظر شهری شامل مؤلفه‌های عملکردی - فعالیتی، معنایی - ادراکی، زیبایی‌شناختی و فرمی و زیست‌محیطی بوده و می‌توان آن را در سه مقیاس کلان، میانی و خرد مورد بررسی قرار داد (قاسمی و سلطانی‌فرد، ۱۳۸۲: ۱۷۳). همچنین در پژوهشی که توسط عطار و کاشی (۱۳۹۶) انجام شده است جداره‌های شهری را در قالب سه بخش کلی معرفی می‌کند که عبارت‌اند از:

۱- بخش‌های عمده نما (شامل بخش کنج، بخش بام، بخش میانی و بخش پایه)

۲- ارکان نما (شامل ریتم‌های افقی، ریتم‌های عمودی و خطوط نما)

۳- اجزای نما (شامل پنجره، ورودی، بالکن/ایوان، تزئینات و...) (عطارد و کاشی، ۱۳۹۶: ۱۹۰)

اجزای تشکیل‌دهنده منظر خیابان، طیف متنوعی از عناصر تشکیل‌دهنده آن را شامل می‌شود که در جدول شماره (۲)، این موارد با توجه به اطلاعات موجود در پژوهش‌های مرتبط ارائه شده است:

همچنین توجه به الحاقات نما، در مقوله پیرایش و ساماندهی نماها، اهمیت ویژه‌ای دارد. منظور از الحاقات نما، قرارگیری عناصری مغایر با طراحی ساختمان یا بدنه شهری چه از لحاظ شکل و چه از نظر مصالح به کار رفته در آن است که سبب اغتشاش بصری در جداره‌های شهری به‌ویژه در جداره‌های تجاری شده. علاوه بر این، اضافه کردن انباری در پشت‌بام با مصالح ناپایدار، اضافه نمودن فضای بالکن به فضای داخلی و سرپوشیده، کانال‌کشی و نصب کولر در مقابل پنجره و نمای ساختمان و سیم‌کشی‌های کاملاً تصادفی از عوامل اغتشاش سیمای جداره‌های شهری به‌ویژه در محیط‌های مسکونی به شمار می‌رود. الحاقاتی که در این گونه نماها به‌وضوح دیده می‌شوند عبارت‌اند از: کانال‌کشی و نصب کولر در مقابل پنجره بالکن و نمای ساختمان، نصب بدون نظم و عدم رعایت ضوابط و مقررات در مورد تابلوها، پارچه‌نویسی و نوشتن روی دیوار و سایبان‌ها، سیم‌کشی روی نما، نصب لوله‌های بخاری در نما، نصب ایرانیت فلزی و پلاستیکی در نما، قرار دادن اجناس در حریم پیاده‌رو و خارج از واحد تجاری و قرار گرفتن ستون‌های انتظار برای ادامه ساخت و ساز در آینده (ملکی، ۱۳۹۲: ۶).

پیرایش و ساماندهی نماها و مناظر شهر

ارتقای کیفیت سیما و منظر شهرها با در نظر گرفتن ساختارهای فوق‌الذکر محقق خواهد شد و در نهایت به کیفیت زیست بهتر در شهرها خواهد انجامید. تحولات چند دهه اخیر در منظر شهرها، سبب شده است تا تدوین ضوابط و مقررات برای ساماندهی نماهای شهری مورد توجه قرار گیرد و فقدان هویت و اغتشاشات بصری از جمله مهم‌ترین انتقاداتی است که متوجه مقوله منظر عینی شهری می‌باشد (خاک‌زند و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۷)؛ بنابراین آشنایی با مفاهیم مرتبط در این حوزه، حائز اهمیت است: «زیباسازی» شهری فرآیند توسعه ویژگی‌های بصری است که در فضای شهر صورت می‌گیرد (آرایش و پیرایش چهره شهر). عملیات زیباسازی فرآیندی است که به توسعه کیفی فضای شهر و ارتقای کیفیت زندگی شهری می‌پردازد تا به شکل‌گیری شهر سالم، فرهنگی و انسان‌مدار برسد. شهری زیباست که بر اساس شرایط محیطی و نیازهای انسانی به‌صورت منطقی و متناسب شکل گرفته باشد. شهری که به کیفیت زندگی و روح و روان انسان احترام بگذارد (وحدت و همکاران، ۱۳۹۴: ۲۱). «واژه «ساماندهی» نیز در زمینه مداخلات شهری در مجموعه قوانین، مصوبات و مقررات کشور یک «عنوان» مطرح می‌شود نه یک رویکرد خاص در نوع طراحی، برنامه‌ریزی و یا حتی شیوه مداخله. به عبارتی منظور از ساماندهی، بهبود وضع موجود در جهت افزایش شرایط مناسب زندگی در محدوده‌های شهری و روستایی است»^۱ (عرفانی و دیزانی، ۱۳۸۹: ۱).

۱. اگرچه واژه ساماندهی معادل بسیاری واژه‌ها همچون نوسازی، بازسازی و... در مداخلات شهری تلقی شده است، اما باید توجه داشت که هر یک از واژه‌های فوق دارای چارچوب مشخصی هستند اما واژه ساماندهی چنین نیست. از این‌رو این واژه هیچ چارچوب علمی، اجرایی یا قانونی ندارد و الزام خاصی را برای طرح‌های مذکور تبیین نمی‌نماید. به همین دلیل در صورت به‌کارگیری آن باید با واژگان و اصطلاحات تخصصی در زمینه مداخلات شهری همراه شود (عرفانی و دیزانی، ۱۳۸۹: ۵۸).

۵۸). «چارچوب مدیریت بصری شهری» نیز یک ابزار کنترلی در مقیاس کلان برای کنترل فرم بصری شهر و یکی از اسناد هدایت و راهبری به شمار می‌رود که یک فرآیند برنامه‌ریزی، سازماندهی و نظارت بر فرم کالبدی است و وظیفه‌ی کنترل و سمت‌دهی به نظم بصری، حفظ و ارتقای هویت بصری، برقراری ارتباط بصری میان نمادها و جاذبه‌های بصری با عرصه‌های همگانی، برآوردن نیازهای بصری مردم را بر عهده دارد (شهابیان و گلی‌پور، ۲۰۱۷: ۷-۸).

پیشینه پژوهش

به‌طور کلی با توجه به آلودگی دیداری، وجود اغتشاش و کیفیت بصری نامطلوب، نماها، فرم‌ها، احجام، تابلوها و پنجره‌ها و... می‌باشد و شامل انواع آلودگی رنگ، آلودگی نور و آلودگی نمادی می‌شود (شهابیان و گلی‌پور، ۲۰۱۷: ۶). از این رو طرح‌هایی که در قالب مفاهیمی همچون زیباسازی، ساماندهی (این واژه در متون قانونی، مصوبات و آیین‌نامه‌ها با معانی متفاوتی آمده است (عرفانی و دیزانی، ۱۳۸۹: ۵۴))، پیرایش، مرمت، مدیریت بصری شهر و مانند آن در مدیریت شهری تعریف شده است برای اصلاح این اغتشاشات تعریف شده است که به‌عنوان مثال اجرای پروژه‌های پیرایش، مرمت و ساماندهی سیمای شهری توسط مدیریت شهری می‌تواند منجر به ارتقای کیفی سیمای شهر شود. یکی از نمونه‌های انجام شده که در آن رضایت نسبی و عمومی بالاست، طرح اجرا شده در تهران می‌باشد. البته لازم به توضیح است که در پاره‌ای موارد همچون برخی رویکردهای تحمیلی در خصوص تابلوهای شهری، بی‌توجهی به هویت فردی و روش‌های اجرا بعضاً انتقاداتی را به همراه داشته است (جعفری و نیلی، ۱۳۹۷: ۵۸). از این رو خاطر نشان می‌گردد که «با وجود آنکه بسیاری از اندیشمندان جهان

قریب به ۱۵ سال قبل به لزوم نگرش به نماهای ابنیه به‌عنوان جزئی از زمینه و منظر شهری تأکید نمودند، جای خالی چنین نگرشی هنوز هم در سازوکار قانونی و حقوقی کشور ما به چشم می‌خورد. اساسی‌ترین مشکلات مرتبط با نمای شهری را می‌توان در قالب سه موضوع کلی مطرح نمود (Trancik, ۱۹۸۶):

– نگرش به نمای هر بنا به صورتی جداگانه و مفصل از زمینه قرارگیری آن

– تصمیم‌گیری برای نماها به صورت دو بعدی و عدم توجه به ارتباط سه بعدی نما با فضا

– عدم درک تأثیر متقابل نما و رفتارهای انسانی بر یکدیگر" (قربانیان و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۰۴).

به‌عنوان مثال از جمله نمونه‌های «چارچوب مدیریت بصری شهر» می‌توان به مدیریت بصری شهر لندن از کشور انگلیس و برنامه مدیریت بصری چارچوب مدیریت بصری، شل هاربر، برنامه ارزیابی بصری منطقه پرت و مدیریت بصری شهر امپوینت از استرالیا اشاره کرد (شهابیان و گلی‌پور، ۲۰۱۷: ۴). پیشینه تهیه اسناد راهبردی برای مدیریت منظر شهری از چند جنبه قابل توجه است. یکی از مهم‌ترین آن‌ها، تهیه اسناد مدیریت منظر شهری، ساماندهی سیما و منظر شهری و تدوین مبانی و الگوهای ایرانی - اسلامی در قالب طرح‌ها و اسناد کلان می‌باشد. از لحاظ نظری، مبانی و معیارهای کامل و تقریباً جامعی در این زمینه تدوین شده، لیکن منطقه ۲۲ شهرداری تهران به دلیل سرعت خیره‌کننده آن در تغییر و تحولات و ساخت و سازهای بی‌رویه، نیازمند سند و چارچوب عملیاتی برای مدیریت منظر شهری آن است. اسناد زیادی در این خصوص، قابل ارجاع و استناد خواهند بود که مهم‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از:

– مصوبه مورخ ۱۳۶۹/۰۲/۲۸ شورای عالی شهرسازی

و معماری ایران تحت عنوان «ضوابط و مقررات نمای شهری»

– «ضوابط و مقررات ارتقا کیفی سیما و منظر شهری» مصوبه جلسه مورخ ۱۳۸۷/۹/۲۵ شورای عالی شهرسازی و معماری

– طرح جامع شهر تهران و طرح تفصیلی منطقه ۲۲ – سند راهبردی مدیریت منظر شهر تهران (کیانی و یگانه، ۱۳۹۸: ۱۷۶۱).

«تصویب و اجرایی شدن «دستورالعمل ساماندهی نماهای شهر تهران» در سال ۱۳۹۳ که در پی الزام بند ۱۸-۱۶ ضوابط طرح تفصیلی شهر تهران مصوب ۱۳۹۱ انجام شد و تشکیل کمیته‌های نمای مناطق و بناهای شاخص، نشان‌دهنده نگاه ویژه شهرداری تهران به نما و منظر شهری است» (قربانیان و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۰۰). همچنین «اجرای پروژه‌های پیرایش، مرمت و

ساماندهی سیمای شهری یکی از اقدامات کلیدی و مهم است که باید در دستور کار مدیریت شهری قرار گیرد. هرچند برخی مخالف ورود مستقیم مدیریت شهری به اجرای این پروژه‌ها هستند و اساساً این اقدامات را جزو وظایف مدیریت شهری نمی‌دانند، اما تأثیر این پروژه بر ارتقای کیفی سیمای شهر به‌ویژه محورها و نقاط شاخص و تاریخی غیرقابل کتمان است. تجربیات اجرای این دست پروژه‌ها در شهر تهران حاکی از این امر است که رضایت نسبی و عمومی بالایی در این خصوص به دست آمده است. هرچند که رویکردهای تحمیلی در حوزه تابلوهای شهری و بی‌توجهی به هویت‌های فرد و همچنین روش اجرای پروژه‌ها، در مواردی مسائل و انتقاداتی را نیز با خود به همراه داشته است. این تحقیق نشان داد بهترین روش برای اجرای پروژه، رعایت چارچوب و مراحل پروژه‌های عمرانی است که باید با تمهیداتی،

اقتضائات این دست پروژه‌ها در آن لحاظ شود. مشاور بعد از تهیه طرح با لحاظ کردن ملاحظات مختلف کالبدی، اجتماعی، حقوقی و... در اجرا هم خدمات تسهیلگری، مدیریت پروژه و نظارت کارگاهی و عالی را ارائه خواهد داد. پیمانکاران هم به‌صورت مناقصه بر اساس اسناد ارائه شده از طرف مشاور، در چارچوب ضوابط قانونی انتخاب شده و کار را اجرا می‌کنند. پرهیز از ورود مدیریت شهری به تعامل رو در رو با ذی‌نفعان و قرارگیری در جایگاه حامی پروژه، یک نکته محوری است. تعامل با ذی‌نفعان در یک رویکرد مشارکتی، حل بهینه دوگانه عمومی - خصوصی، توجه ویژه به جنبه‌های حقوقی و رعایت نکات ایمنی در اجرا هم از نکات بسیار مهمی است که باید مورد توجه قرار گیرند» (جعفری و نیلی، ۱۳۹۴: ۵۸).

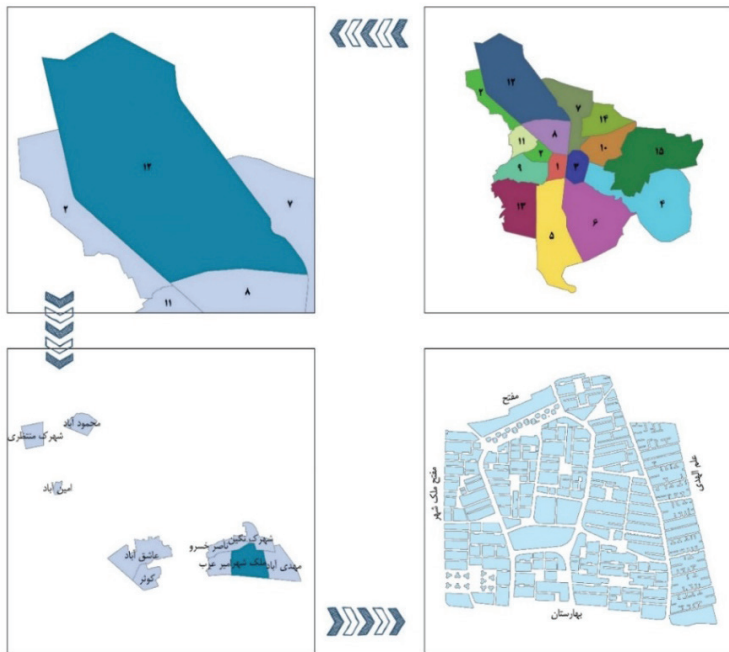
روش پژوهش

به‌منظور دستیابی به پاسخ و راهکارهای کاربردی، این طرح، با استفاده از روش‌های پیمایشی، میدانی و با مشارکت و تعامل ذی‌نفعان و ذی‌نفعان انجام شده است. در این روش با بررسی و مرور ادبیات نظری و تجارب مشابه، برداشت میدانی، مصاحبه و اخذ نظرات مردم و کاربران، آسیب‌شناسی کالبدی، سیما و منظر و ارائه طرح به فراخور مسائل و مشکلات، نیازها و خواسته‌های ذی‌نفعان و ذی‌نفعان، دستور کارهای مورد نظر تدوین و ارائه شده است و در طرح اصلی، در بستری مشارکتی و با حضور تسهیلگران، به اجرا درآمده است.

معرفی اجمالی طرح‌ها

با توجه به آنچه تاکنون آمد لازم به ذکر است که از منظر خرد، سه عارضه کلان بر سیمای شهرهای کشور عارض شده:

– اضافات ناشی از پوشش بالکن‌ها و بام‌ها برای تأمین

تصویر شماره (۱): نقشه موقعیت محدوده مطالعاتی کل محور علم الهدی (منطقه ۱۲ اصفهان)

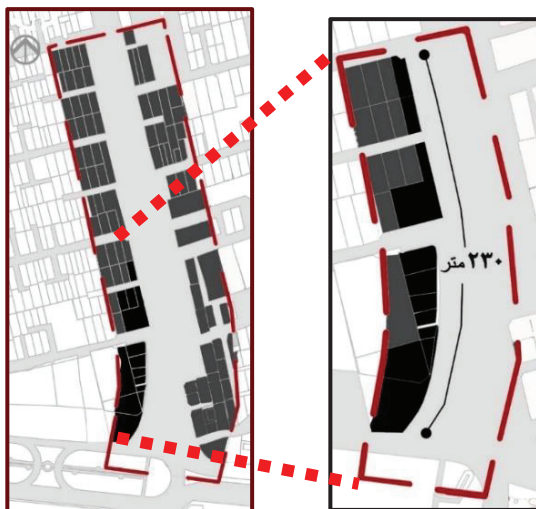
۱۳۹۴: ۵۱ و ۵۲) که از طریق «ساماندهی» می‌توان به رفع عارضه تابلوهای بی‌ضابطه پرداخت (جعفری و نیلی، ۱۳۹۴: ۵۳).

به‌طور کلی، انجام طرح‌هایی با مضمون پیرایش، ساماندهی و مدیریت بصری جداره‌های شهری پیش از این در برخی از شهرهای ایران نیز سابقه داشته است. به‌عنوان مثال طرح مطالعاتی «پیرایش، مرمت، ساماندهی سیمای شهری»، ابتدا چند سال قبل در تهران به اجرا درآمد. پیرو انجام این طرح در برخی محورهای شهر تهران و نتایج مثبت حاصل از آن، معاونت شهرسازی و معماری شهرداری اصفهان نیز در سال ۱۳۹۸ طرح مطالعاتی «تهیه اسناد اجرایی پروژه پیرایش، مرمت، ساماندهی و نظارت بر اجرا» را در محورهای منتخب مناطق پانزده‌گانه اصفهان در دستور کار خود قرار داد. این طرح با تمرکز بر اصلاح

اضافه بنا، عناصر و کانال‌های تأسیساتی نظیر کولر و بخاری و حتی تأسیسات زیربنایی مثل کابل‌های برق و تلفن و لوله‌های گاز که برای مقابله با آن می‌بایست با رفع الحاقات که اصطلاحاً از آن با عنوان «پیرایش» یاد می‌کنند، اقدام کرد؛

– فرسودگی نماها به دلایل اقتصادی و اجتماعی (یکی از دلایل آن این است که ساکنین اصولاً نسبت به حفظ و مرمت نما احساس مسئولیت نمی‌کنند) و با «مرمت» می‌توان مبادرت به رفع این معضل نمود؛

– تابلوها در خیابان‌ها و راسته‌های تجاری و فعالیتی؛ تابلوها بدون هیچ ضابطه و قانونی، به فراخور تشخیص و نیاز صاحبان کسب و کار روی نمای ساختمان‌ها، نصب شده و هیچ نظارت و کنترلی از لحاظ بعد زیبایی‌شناختی و تأثیر مخربی که بر جلوه بصری شهر دارند، روی آن‌ها صورت نمی‌گیرد (جعفری و نیلی،

تصویر شماره (۲): نقشه موقعیت محدوده پایلوت اجرایی محور علم الهدی (منطقه ۱۲ اصفهان)

جدول شماره (۳): اطلاعات محور و محدوده پایلوت اجرایی محور علم الهدی

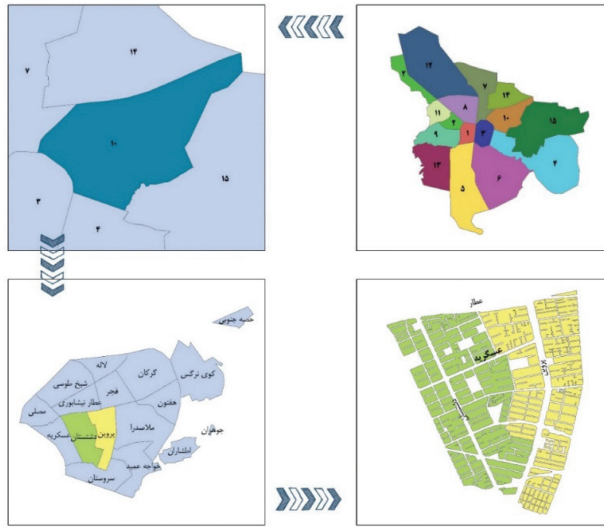
تعداد پلاک محدوده پایلوت		طول محدوده پایلوت	معرفی محدوده پایلوت	تعداد پلاک کل محور	طول کل محور
مسکونی	عمومی (آموزشی-بیمارستان)	۲۳۰ متر ۲۷ پلاک	ضلع غربی خیابان علم الهدی حدفاصل میدان علیخانی تا کوچه مکینه	۱۳۷	۴۸۶ متر
۱	۲ (آموزشی)			۲۴	۹۱
				۴۶	تعداد پلاک شرق

میدان علیخانی، از شمال به میدان نگین و از غرب به محله ملک شهر و از شرق به محله مهدی آباد محدود است (تصویر شماره ۱). طول کل محدوده مورد مطالعه ۴۸۵ متر است که پس از نقشه برداری اولیه محدوده ای معادل ۲۳۰ متر از سوی کارفرما به عنوان محدوده پایلوت به منظور انجام اقدامات اجرایی پیشنهادات ارائه شده، انتخاب شد و حدفاصل میدان علیخانی تا چهارراه شایان را دربر می گیرد (تصویر شماره ۲)؛ مشخصات کامل تر محدوده پایلوت اجرایی محور علم الهدی در (جدول شماره ۳) آمده است.

۲- محدوده مورد مطالعه محور عسکریه: محدوده

و پیرایش جداره های خیابان و به صورت فاز اجرایی در قالب تنظیم تفاهم نامه بین شهرداری و مالکین پلاک های محدوده مورد مطالعه، انجام گردید. چکیده مطالعه انجام شده در محور علم الهدی و عسکریه در قالب فرآیند علمی- اجرایی انجام شده، ارائه شده است.

۱- محدوده مورد مطالعه محور علم الهدی: محدوده مورد مطالعه در محور علم الهدی یا همان خیابان رباط سوم (در منطقه ۱۲ شهرداری اصفهان) در شمال غربی شهر اصفهان واقع شده و به نوعی مرز میان دو محله ملک شهر و مهدی آباد است. این محور از جنوب به

تصویر شماره (۳): نقشه موقعیت محدوده مطالعاتی کل محور عسکریه (منطقه ۱۰ اصفهان)

مشخصی توسط تیم پژوهشگران و تسهیلگران مجری طرح تعریف شده و دنبال گردید که در قالب ۱۰ گام کلی تعریف شده و در ادامه هر یک از گام‌های ده‌گانه به تفصیل بیان شده است. لازم به توضیح است که انجام این اقدامات در قالبی چندوجهی شامل مدیریت شهری، تیم پژوهش، تسهیلگران، مالکان و پیمانکاران انجام گردید که در (جدول شماره ۵) اعضای ویژه هر یک از این گروه‌ها و وظایف آن‌ها به‌عنوان نمایندگان مورد نظر معرفی و توصیف شده‌اند.

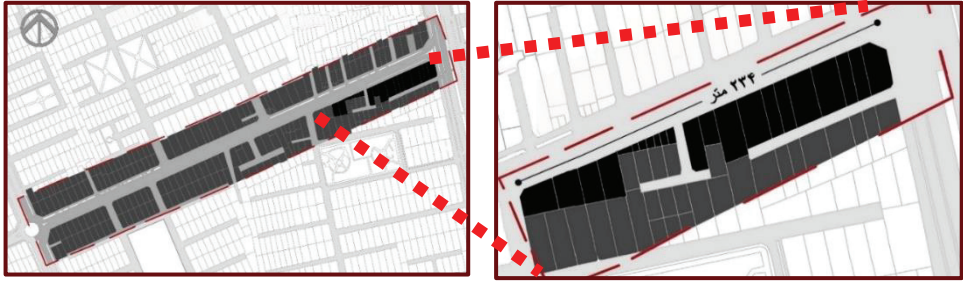
با توجه به معرفی گره‌های دخیل در انجام فرآیند طرح پیرایش محدوده‌های مورد مطالعه، در ادامه ۱۰ گام اصلی انجام این فرآیند به ترتیب و به شرح ذیل ارائه می‌گردد:

- ۱- نقشه برداری؛ ۲- تصویربرداری و برداشت‌های میدانی؛ ۳- تدوین شناسنامه هر پلاک؛ ۴- پیاده‌سازی وضع موجود؛ ۵- تحلیل؛ ۶- ارائه طرح پیشنهادی؛ ۷- تنظیم و تکمیل فرم تفاهم‌نامه مشارکت مالی مالکین؛

مورد مطالعه دیگر در محور عسکریه (در منطقه ۱۰ شهرداری اصفهان) در شمال شرقی شهر اصفهان واقع شده و بخشی از این محور در محله پروین و بخشی در محله دشتستان قرار دارد. این محور از شرق به خیابان پروین و از غرب به خیابان سروش محدود می‌شود که حد فاصل خیابان پروین تا خیابان دشتستان (عسکریه شرقی) مورد مطالعه این طرح است (تصویر شماره ۳). طول کل محدوده مورد مطالعه ۷۸۸ متر (حدفاصل خیابان پروین تا خیابان دشتستان) است که پس از نقشه‌برداری اولیه محدوده‌ای معادل ۲۳۴ متر از سوی کارفرما به‌عنوان محدوده پایلوت به‌منظور انجام اقدامات اجرایی پیشنهادات ارائه شده، معرفی گردید و حدفاصل خیابان پروین تا خیابان همایونفر را در بر می‌گیرد (تصویر شماره ۴)؛ مشخصات محدوده پایلوت محور علم‌الهدی در (جدول شماره ۴) آمده است.

فرآیند انجام طرح

به‌منظور انجام مطالعات مذکور، فرآیند علمی-اجرایی

تصویر شماره (۴): نقشه موقعیت محدوده پایلوت اجرایی محور عسکریه (منطقه ۱۰ اصفهان)

جدول شماره (۴): اطلاعات محور و محدوده پایلوت اجرایی محور عسکریه

تعداد پلاک محدوده پایلوت		طول محدوده پایلوت	معرفی محدوده پایلوت	تعداد پلاک کل محور	طول کل محور
مسکونی	عمومی (آموزشی-بیمارستان)	۲۳۴ متر ۳۵ پلاک	ضلع جنوبی خیابان عسکریه حدفاصل خیابان پروین تا خیابان همافر	۲۴۱	۷۸۸ متر
۱۳	۱ (آموزشی)			۲۱	۱۲۵
				۱۱۶	تعداد پلاک جنوب

۲- گام دوم: تصویربرداری و برداشت‌های میدانی
در این مرحله با استفاده از عکس برداری پانوراما از جداره‌های شهری محورهای مورد مطالعه، اجزای موجود در جداره‌ها و همچنین سایر عناصر مجاور موجود در محدوده دید نماها (مانند مبلمان شهری موجود در عرض پیاده‌رو، عناصر مرتبط با فضای سبز حاشیه‌ای و مانند آن) ثبت شده و سپس با برداشت میدانی پلاک به پلاک در خصوص مشخصات کاربری‌ها و فعالیت‌های هر پلاک توسط تیم برداشت، سایر اطلاعات موردنیاز محدوده‌های مورد مطالعه، به منظور پیاده‌سازی بر روی فایل نقشه‌برداری شده، ثبت گردید.

۳- گام سوم: تدوین شناسنامه هر پلاک
در گام سوم، با طراحی فرمی تحت عنوان شناسنامه پلاک‌ها، کلیه اطلاعات فنی برداشت شده، به تفکیک هر پلاک در دو بخش «معرفی و شناخت وضع موجود»

۸- برگزاری جلسات گروهی با معتمدین و جلسات فردی با مالکین؛ ۹- حضور تسهیلاتگران در میدان؛ ۱۰- اجرای طرح‌ها با حضور تسهیلاتگر و پیمانکار.

لازم به توضیح است پیش از شروع فرآیند فوق، ابتدا و در فاز صفر، ادبیات موضوع در حوزه ساماندهی نماهای شهری، سیما و منظر شهری و تجارب موجود در این زمینه مرور گردید و چارچوبی مفهومی در این قالب تهیه شد.

۱- گام اول: نقشه‌برداری

در این مرحله، کلیه‌های نماهای موجود جداره‌های دوسوی محورهای مورد مطالعه، نقشه‌برداری عمودی شده و به منظور استفاده در پیاده‌سازی وضع موجود و طراحی نهایی با استفاده از نرم‌افزار اتوکلد و سایر نرم‌افزارهای طراحی که منطبق با مقیاس می‌باشد، مورد استفاده قرار گرفت.

جدول شماره (۵): معرفی اعضای گروه‌های پنج‌گانه انجام طرح

ردیف	گروه	عضو مربوطه	وظایف محوله
۱	مدیریت شهری	کارشناسان معاونت شهرسازی و شهرداری مناطق ۱۰ و ۱۲	به‌منظور تسهیل فرآیندهای میدانی پژوهش اولیه و اقدامات اجرایی و همچنین حضور و فعالیت تسهیلمان در محدوده مورد مطالعه، کلیه فرآیندها با حضور کارشناسان منتخب شهرداری مورد پیگیری قرار گرفت. همچنین برگزاری جلسات سازمانی و برگزاری جلسات تسهیلمندی به‌صورت متمرکز در دفتر تسهیلمندی طرح، با حضور نمایندگان شهرداری، انجام گردید.
۲	تیم پژوهش	تیم مجری متشکل از متخصصان حوزه: نقشه‌برداری، طراحی شهری، برنامه‌ریزی شهری، معماری و علوم اجتماعی	این تیم علاوه بر انجام فرآیندهای پژوهشی مرتبط با حوزه دانش تخصصی این پروژه، مدیریت پروژه در سطوح اجرایی و تسهیلمندی را نیز انجام داده است.
۳	تسهیلگران	افراد منتخب تیم پژوهش در حوزه برنامه‌ریزی و علوم اجتماعی با تجربه فعالیت در زمینه تسهیلمندی پروژه‌های شهری	تسهیلگران موظف بودند با توجه به فرآیند تعریف شده و چارچوب طرح پیشنهادی پیرایش برای هر پلاک، با برگزاری جلسات متمرکز تسهیلمندی و جلسات فردی با مالکین هر گروه در خصوص فرآیند انجام پروژه و تفاهم‌نامه‌های مالی فی‌مابین، گفتگو داشته و فرآیند مربوطه را به‌صورت مشارکتی با آنان تا اتمام اقدامات تعریف شده برای پلاک مربوطه، پیگیری کنند.
۴	مالکان	مالکان هر یک از پلاک‌های مورد مذاکره در محدوده پایلوت (و در مواردی که پلاک مورد نظر دارای مستأجر می‌باشد، هم با مالک و هم با مستأجر گفتگو انجام می‌شده است)	جامعه محلی محدوده مورد مطالعه طرح که در جلسات تسهیلمندی فراخوانی شده و مشارکت مالی و رضایت آنان در فرآیند اجرایی شدن طرح، حائز اهمیت بود.
۵	پیمانکاران	تیم پیمانکار و مجری طرح پیشنهادی در محدوده پایلوت	انتخاب پیمانکار واجد صلاحیت و مورد تأیید شهرداری (به‌عنوان کارفرمای اصلی پروژه) از جمله آخرین گام‌های تعریف شده در فرآیند اجرایی سازی اقدامات پیشنهادی طرح بوده است که موظف بود با توجه به طرح پیشنهادی ارائه شده مشاور (تیم پژوهش) ساخت و نصب تابلوهای مغازه‌های مربوطه را به انجام برساند، همچنین در برخی اقدامات پیرایشی دیگر طرح، همچون شستشوی نما از خدمات شهرداری در این زمینه استفاده شده است.

تکمیل می‌گردد (تصویر شماره ۵). در بخش «تحلیل و آسیب‌شناسی پلاک» نیز موارد همچون مستندات تصویری (شامل جانمایی زوئاد کدگذاری شده روی تصویر پلاک مورد بررسی)، توضیحات، مشکلات و راهکارها ثبت شده است (تصویر شماره ۶). تهیه این شناسنامه به‌منظور آسیب‌شناسی کلی و جزئی جداره‌ها و به‌ویژه ارائه طرح اصلاحی پیشنهادی منحصر به فرد در خصوص موارد مورد نیاز پیرایش در پلاک مذکور، حائز اهمیت بسیار بود.

و «تحلیل و آسیب‌شناسی» ثبت گردید. این بخش معرفی و شناخت وضع موجود شناسنامه، ثبت مواردی همچون اطلاعات پلاک (نام خیابان، نام کاربری، نوع کاربری، کد نوسازی، کد برداشت، نام و شماره تماس مالک، طول بر پلاک، کیفیت و طبقات بنا) را شامل می‌شد که با الحاق نقشه موقعیت پلاک در محدوده و تصاویری از پلاک مورد نظر (مستندات تصویری وضع موجود پلاک، مستندات تصویری پیرایش پلاک، مستندات تصویری طرح پیشنهادی پلاک)، چک‌لیست عناصر موجود در نما (نوع زائده و کد آن)

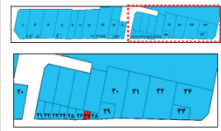
تهیه اسناد اجرایی پروژه طرح پیرایش، مرمت و ساماندهی برج‌های آسمانی شهرداری
 شناسنامه پلاک های مجاور عسکریه

معرفی و شناخت وضع موجود

چک لیست:

کد	نوع زائده	کد	نوع زائده
C	کرار پنجر	OR	شیراز
D	کانل کرار	FR	مرغاب
E	رگلاور گاز	F	پریش نما
IS	انده کتب و کتابخانه	ES	انبار باران
GP	انده گاز	FE	نرده
BP	انده بخاری	MT	قناری دوری
CH	دودکش	GH	فریزر سنگ
FA	مواکس	S	تابلو
DP	انده کتب	K	کبک بخار عوف گازی
T	منبع آب	SA	سایبان
SE	کنویر	SH	کرکره
EW	سیوگسی برقی	SW	بهرین
PW	سیوگسی لگن	GD	شیشه شس
AW	سیوگسی آبن	FD	پارچه شس
FB	جعبه فریزر برقی	WD	دوار شس
JB	جعبه فسیله لگن	BN	بر انداخت
A	آبن	P	چهارت کافه
L	چراغ روشنایی	ST	مغله به
CA	دردین	FR	شیرازی فریزر زین
IF	آبیاری سار	MFR	شیرازی فریزر شات
B	بانک	M	راندازی

نقشه موقعیت پلاک در محدوده:

مشکلات پلاک:

مشکله مورد مشاهده	نام خیابان
۱۰	عسکریه
	نام گازبری
	نوع گازبری
	کد بوداشت
	نام پلاک
	شماره آسانسور پلاک
	شماره تر پلاک
	کهرت بنا
	مطابق

مشکلات تصویری وضع موجود پلاک:

مشکلات تصویری پیرایش پلاک:

مشکلات تصویری طرح پیشنهادی پلاک:

تصویر شماره (۵): شیت معرفی و شناخت وضع موجود پلاک

تهیه اسناد اجرایی پروژه طرح پیرایش، مرمت و ساماندهی برج‌های آسمانی شهرداری
 شناسنامه پلاک های مجاور عسکریه

تحلیل و آسیب شناسی

ارائه مشکلات تصویری:

مشکلات:

- EW عدم ساماندهی منبع کتی برق
- BX وجود پتر تبلیغاتی
- S وجود تابلو تون
- R وجود رگلاور گاز
- DP وجود تابلو
- M وجود آنگولی بر نما

راهکارها:

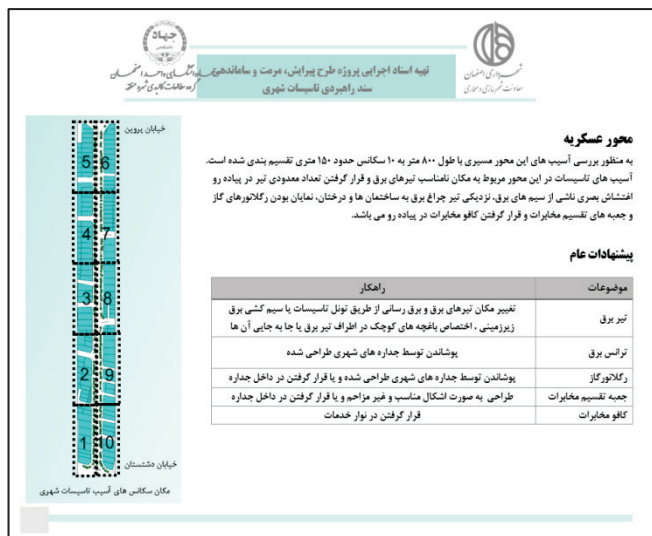
- ساماندهی منبع کتی برق
- حذف پتر تبلیغاتی
- نصب تابلو تبلیغاتی مشاور
- تست و شوی نما
- پوشش رگلاور گاز
- تعمیر تابلو در ارتفاع مناسب پلاک رو
- تست و شوی نما

توضیحات: آسیب عده این پلاک ناشی از تغییرات و اغتشاشات عمری نگار است.

صویر شماره (۶): شیت تحلیل و آسیب شناسی

۴- گام چهارم: پیاده سازی وضع موجود تا امکان تحلیل ارکان و اجزا، خطوط نما و الحاقات آن برپایه، چارچوب مفهومی تدوین شده، فراهم شود.

۵- گام پنجم: تحلیل در این مرحله با بررسی کلی و پلاک به پلاک، توسط اعضای تیم مشاور در دستور کار قرار گرفت

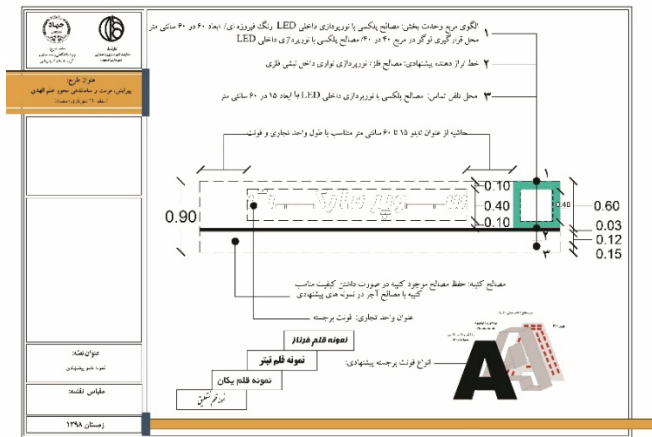
تصویر شماره (۷): سکانس بندی و پیشنهادات عام محدوده پالوت محور عسکر به

تصویر شماره (۸): شیت تحلیل و آسیب شناسی پلاک

جداره های مورد مطالعه آسیب شناسی شده، تحلیل یکپارچه ای از محدوده مورد مطالعه تهیه شد و شیت های مرتبط با آن تهیه گردید.

۶- گام ششم: ارائه طرح پیشنهادی (کلی و به تفکیک هر پلاک و ضوابط کلی) با توجه به آنچه در شیت های تحلیلی جداره ها (به صورت یکپارچه و به صورت پلاک به پلاک) انجام شده بود، پیشنهادات لازم به منظور پیرایش محدوده

تصویر شماره (۹): جزئیات طراحی تابلوی مغازه‌ها در محور علم الهدی

کردن پیشنهادات مطرح شده برای محدوده پایلوت، آغاز کردند.

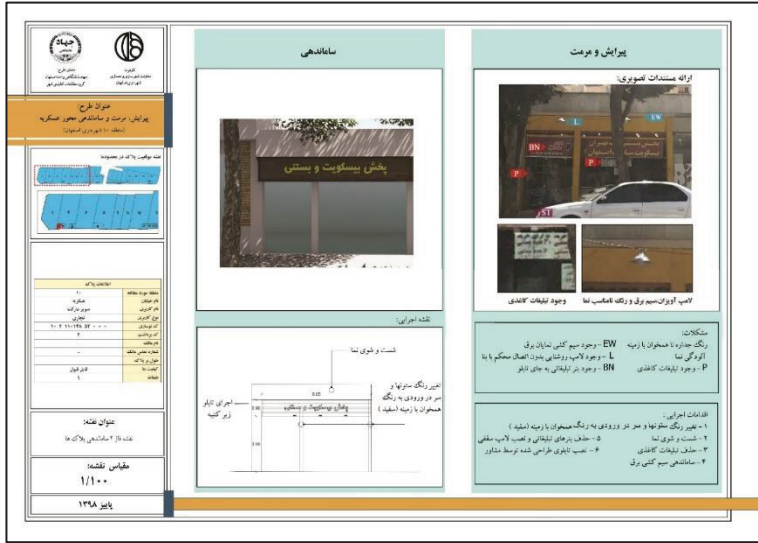
۸- گام هشتم: برگزاری جلسات گروهی با معتمدین و جلسات فردی با مالکین

در گام هشتم با توجه به شرایط موجود و سطح تعاملات مالکین با موضوعیت مطرح شده، جلساتی به صورت فردی و گروهی تنظیم شد. در جلسات گروهی، ابتدا معتمدین محلی که بیش از دیگران مورد اعتماد اهالی بوده و با شهرداری منطقه هم رابطه قوی تری داشتند، شناسایی شده و در جلسات توجیهی گروهی که عموماً به صورت متمرکز در دفتر شهرداری منطقه یا دفتر تسهیلگری طرح در محدوده، اطلاع‌رسانی و برگزار می‌شد، دعوت می‌شدند. همچنین با هماهنگی با مالکین هر پلاک، تک به تک با مالکین در خصوص طرح (به صورت کلی)، طرح پیشنهادی مختص پلاک هر مالک و چارچوب تفاهم‌نامه‌ای که باید به امضای ایشان برسد، گفتگو شد. البته لازم به ذکر است، متقاعدسازی برخی از مالکین در این پروسه و لزوم اعمال تغییرات پیشنهادی، مستلزم طی زمان طولانی تری بود.

به طور مشخص در قالب طرح و ارائه دیتیل های تصویری و توصیفی لازم، ارائه شد. (لازم به توضیح است برخی پیشنهادات جنبه عام داشته و برخی دیگر به صورت اختصاصی برای پلاک‌ها تعریف شده است- تصویر شماره ۷ و ۸). در موارد اختصاصی، جزئیات طراحی تابلوها برای مغازه‌ها نیز به صورت طراحی جزئیات، ارائه شده است (تصویر شماره ۹).

۷- گام هفتم: تنظیم فرم تفاهم‌نامه مشارکت مالی مالکین

در این مرحله با توجه به نیاز به مشارکت ساکنین، فرم‌هایی تحت عنوان «تفاهم‌نامه مالکین» توسط شهرداری به عنوان کارفرمای طرح، تهیه شده و در اختیار مشاوران قرار گرفت. اگرچه این تفاهم‌نامه در خصوص شیوه همکاری مالی بین شهرداری و مالکین پلاک‌های مربوطه بود اما با توجه به آنکه امکان گفتگو و اطلاع‌رسانی چند و چون کار در این مرحله فی مابین طرفین فراهم می‌شد، زمینه مساعدی برای همراهی ساکنین با کارفرما فراهم می‌آورد. از این رو، از این مرحله به بعد، تیم تسهیلگران به طور جدی، شروع به کار کرده و فعالیت میدانی خود را به منظور اجرایی

تصویر شماره (۱۰): شیت جزئیات طراحی نمای یکی از پلاک‌ها در محور عسکریه

تصویر شماره (۱۱): تغییرات حاصل از پیرایش نماها (سمت راست: پیش از اقدامات پیرایشی در نما) - (سمت چپ: پس از اقدامات پیرایشی در نما)

گروهی و فردی، گام‌های اجرایی مرتبط با آغاز اقدامات اجرایی برای پیشنهادات هر پلاک را نیز پیگیری می‌نمودند.

۱۰- گام دهم: اجرای پیشنهادات

در آخرین گام، پیشنهادات لازم برای اجرا در هر پلاک توسط تیم تسهیلگر در دستور کار قرار گرفت. به‌منظور

۹- گام نهم: حضور تسهیلگران در میدان

در واقع این مرحله با گام هشتم در هم تنیده است، اما لازم به توضیح است که در این مرحله تسهیلگران ضمن تلاش در ایجاد رابطه‌ای سه‌جانبه (تسهیلگر، مالک و شهرداری)، علاوه بر انجام وظایفی همچون اطلاع‌رسانی و شناسایی افراد و هماهنگی جلسات

به انجام رساندن این مهم، پیمانکار مورد تأیید کارفرما (شهرداری) در ارتباط با تسهیلات و مالکین مربوطه، موظف به اجرای اقدامات مورد نیاز (اعم ساخت و نصب تابلو و رعایت ضوابط پیشنهاد برای آن اعم از ابعاد، فریم، جنس تابلو، فونت و جنس نوشته‌ها و فرمت تعریف شده، رنگ آمیزی و نقاشی دیواری برخی سطوح مطابق پیشنهادات ارائه شده) گردید. همچنین برخی اقدامات همچون شستشوی نما، حذف زوائد و اصلاح برخی الحاقات که با حضور شهرداری انجام گردید نیز در این گام، پیگیری شده و به مرحله اجرا درآمد.

در نهایت با توجه به طی مراحل فوق و اجرای اقدامات صورت گرفته، تفاوت محسوسی در پلاک‌های هدف مطالعه در این طرح اجرایی قبل و پس از اجرای اقدامات پیشنهادی در حوزه پیرایش و ساماندهی، رقم خورد که مواردی مالکین پلاک‌های خارج از محدوده را ترغیب به این اقدام کرده و ایشان نیز متقاضی اعمال چنین طرحی در نمای مغازه یا ملک خود بوده‌اند. در (تصویر شماره ۱۱) نمونه‌هایی از اقدامات انجام شده قبل و پس از اجرای اقدامات مورد نظر، ارائه شده است.

بحث و نتیجه‌گیری

با توجه به آنچه در خصوص فرآیند انجام پیرایش جداره‌های شهری در دو محور علم‌الهدی و عسکریه اصفهان انجام شد، می‌توان اذعان داشت که انجام طرح‌هایی از این دست می‌تواند دستاورد بصری مطلوبی را برای منظر شهرهای امروزی ما و اصلاح اغتشاش بصری آن، ایفا نماید. البته لازم به توضیح است که میزان مداخله در اصلاح سیما و منظر هر پلاک متناسب با شرایط بصری و الحاقات موجود در آن متفاوت بوده و با توجه به شرایط کالبدی هر بنا

به‌ویژه به لحاظ ارزش کالبدی بنا، می‌توان در بازطراحی جداره‌ها بر هویت معماری بنا تأکید نمود. همچنین توجه به محدودیت‌های موجود در حذف تأسیسات از منظر بصری هر بنا بسیار حائز اهمیت است، چرا که در بین زوائد بصری موجود در جداره‌ها، تأسیسات به لحاظ موقعیت استقرار و استانداردهای نصب و ایمنی دارای شرایط ویژه‌ای هستند. برآورد مالی نیز از جمله مهم‌ترین فاکتورهای مؤثر در تحقق‌پذیری طرح‌هایی از این دست به شمار می‌رود زیرا توان مالی صاحبان هر بنا و نوع تصرف و مالکیت بنا (مالک یا مستأجر) در نحوه مشارکت و اثرپذیری طرح پیشنهادی بسیار تأثیرگذار است. همچنین حائز توجه است که در میان عناصر و زوائد موجود در جداره، تابلوها به‌عنوان یکی از اصلی‌ترین عناصر آلودگی بصری به شمار می‌روند که با ساماندهی و تعریف ضوابطی به‌منظور تعریف خط تراز، اصول طراحی تابلو (اعم از رنگ، ابعاد، جنس، نورپردازی و...) می‌توان تغییرات مهمی در فرآیند ساماندهی جداره‌های شهری اعمال نمود که اثر قابل توجهی در اصلاح و پیرایش بخش عمده‌ای از اغتشاشات بصری حاکم بر منظر شهری دارد. در این میان توجه به نوع کاربری‌های هر بنا می‌تواند در دسته‌بندی تعریف و پیشنهاد تابلوها نقش بسزایی دارند. همچنین نباید از این مقوله غفلت نمود که بسیاری از عناصر موجود در لایه‌های پسین و پیشین منظر جداره‌های مورد مطالعه عامل اصلی اغتشاش بصری جداره‌ها به شمار می‌روند که از آن جمله می‌توان به مبلمان شهری، فضای سبز همجوار پیاده‌روها اشاره کرد؛ و البته امکان مداخله در برخی این موارد عملاً به صورت کوتاه‌مدت وجود نداشته و در رسته اقدامات پیرایشی قرار نمی‌گیرد. اقدامات و تغییرات اساسی اصلاح جداره از این دست، مستلزم تغییرات عمیق‌تر و

فراتر از پیرایش عناصر قابل جابه‌جایی است که اعلام نظر در خصوص فرآیند انجام آن، نیازمند مطالعه و تجربه‌ای دیگر و در چارچوبی متفاوت است.

تقدیر و تشکر

در فرآیند تدوین این مقاله، لازم است از همکار محترم، آقای مهندس سید بهزاد صائب که در فرآیند انجام اقدامات اجرایی طرح، همکاری ویژه‌ای داشتند، قدردانی نموده و مقاله پیش‌رو به‌عنوان حاصل تلاش جمعی گروهی از همکاران در جهاددانشگاهی واحد اصفهان، به‌منظور اشاعه دانش کسب شده در انجام این مطالعات، در نظر گرفته شود.

فهرست منابع

- شهری. مجله منظر، ۱۰ (۴۱)، ۵۰-۵۹.
- خاک‌زند، مهدی، محمدی، مریم، جم، فاطمه و آقابزرگی، کورش. (۱۳۹۳). شناسایی عوامل مؤثر بر طراحی بدنه‌های شهری با تأکید بر ابعاد زیبایی‌شناسی و زیست‌محیطی مطالعه موردی: خیابان ولیعصر (عج) - شهر قشم. فصلنامه علمی-پژوهشی مطالعات شهری، ۱۰، ۱۵-۲۶.
- ذکاوت، سینا، رضایی، محمدرضا و پیام، حاتم. (۱۳۹۹). ارتقاء سرزندگی در فضاهای شهری با تأکید بر رویکرد ساماندهی منظر شهری (مطالعه موردی: شهر یاسوج). فصلنامه آمایش محیط، ۵۰، ۱۹۷-۲۱۵.
- ذکاوت، کامران. (۱۳۸۹). مرمت شهری، دانشگاه تهران، ایران.
- رجبی امیرآباد، ربابه و رحمانی، بیژن. (۱۳۹۷). ساماندهی سیمای شهری در راستای بهبود کیفیت زندگی شهر ملایر. فصلنامه آمایش محیط، ۴۰، ۹۱-۱۱۳.
- رضایی، مهران و ذبیحی، حسین. (۱۳۹۴). ارتقای کیفی منظر شهری (نمونه موردی خیابان آزادی رجایی شهر کرج). کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین در عمران، معماری و شهرسازی، تهران.
- شهبانیان، پویان و گلی‌پور، مرجان. (۲۰۱۷). مدیریت بصری شهر با تأکید بر نماهای ساختمان. پنجمین کنگره بین‌المللی عمران، معماری و توسعه شهری، تهران، دانشگاه شهید بهشتی.
- ضوابط و مقررات ارتقای کیفی سیما و منظر شهری (پاکسازی و بهسازی نماها و جداره‌ها، مناسب‌سازی معابر پیاده‌راهی و پیاده‌روها، ساماندهی به منظر شهری)، مصوب (۱۳۸۷/۰۹/۲۵).
- ظریف‌پور لنگرودی، آناهیتا، البرزی، فریبا و سهیلی، جمال‌الدین. (۱۴۰۱). بررسی نماهای خیابان‌های شهری از منظر ادراک شهروندان (نمونه موردی: پیاده‌راه ۱۵ خرداد، تهران). مجله تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، ۲۲ (۶۶)،

- احمدی، امیدعلی، درویشی، هادی و مؤمنی، سمیه. (۱۳۹۶). ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی طرح پیرایش شهری و حذف زوائد بصری محور ناصرخسرو. مجله مطالعات جامعه‌شناختی شهری، ۸ (۲۵)، ۱۴۱-۱۷۶.
- اسدالله‌زاده، طناز و پاکزاد، شادی. (۱۳۹۶). طراحی شهری زمینه‌گرا در ساماندهی جداره‌های شهری بافت‌های تاریخی نمونه موردی: خیابان امام خمینی دامغان. چهارمین کنفرانس ملی معماری و شهرسازی پایداری و تاب‌آوری، از آرمان تا واقعیت، دانشگاه آزاد اسلامی واحد قزوین.
- اسمعیلی، فاطمه، چاره‌جو، فرزین و حوریجانی، نسیم. (۱۳۹۹). تحلیل و ارزیابی جداره‌های شهری با تأکید بر زیبایی‌شناسی بصری، با استفاده از روش شبکه‌بندی، نمونه موردی: خیابان انقلاب سنندج. نشریه علمی باغ نظر، ۱۷ (۸۲)، ۶۵-۷۸.
- اصائلو، حسن و رستمی‌زاده، امیرحسین. (۱۳۸۶). مرمت شهری و ارتقای سیمای شهری (مطالعه موردی: جلفای اصفهان). مجله رهپویه هنر، ۳ (۱)، ۳۹-۴۷.
- جعفری، طوفان و نیلی، حمیدرضا. (۱۳۹۴). نظام اجرایی پروژه‌های پیرایش، مرمت و ساماندهی سیمای

- ۳۲۵-۳۴۱. شهری (مطالعه موردی: خیابان امیرکبیر تهران). نشریه مطالعات علوم محیط زیست، ۴ (۳)، ۱۷۶۰-۱۷۶۷.
- ماهان، امین و منصوری، سیدامین. (۱۳۹۶). مفهوم منظر با تأکید بر نظر صاحب‌نظران رشته‌های مختلف. مجله باغ نظر، ۷ (۱۳)، ۶۰-۴۹.
- عطارد، فرانک و کاشی، حسین. (۱۳۹۶). عناصر تشکیل‌دهنده نماها و جداره‌های شهری. مجله معماری و شهرسازی آرمان‌شهر، ۱۷۳-۱۹۲.
- فرخیان، امیر و اردلانی، حسین. (۱۳۹۷). بررسی و تحلیل جداره‌های شهری با رویکرد زیبایی‌شناسی. سومین کنفرانس سالانه پژوهش‌های معماری، شهرسازی و مدیریت شهری.
- قاسمی، ایرج و سلطانی‌فرد، هادی. (۱۳۹۸). تحلیل عوامل مؤثر در بازتولید منظرشهری پس از بهسازی و نوسازی بافت (مطالعه موردی: منطقه ۲۱ تهران). مجله پژوهش‌های جغرافیایی برنامه‌ریزی شهری، ۷ (۱)، ۱۷۱-۱۸۸.
- قربانیان، مهشید، بهزادفر، مصطفی و شریعت‌پرور، فرشید. (۱۳۹۹). تکنیک‌های تحلیل نمای شهری با رویکرد توسعه تحلیل موضوع محور سیمای شهر بر اساس عوامل مؤثر بر جداره شهری از نگاه طراحی شهری. مجله نامه معماری و شهرسازی، ۱۲ (۲۷)، ۹۹-۱۲۵.
- قره‌بگلو، مینو، نژاد ابراهیمی، احد و جاویدمهر، ملیحه. (۱۳۹۵). شناسایی معیارهای طراحی منظرشهری با رویکرد پاسخ‌دهی محیطی (نمونه موردی: سرای محله جمالزاده). مجله هفت شهر، ۵۵-۵۶، ۱۰۳-۱۱۷.
- کیانی، اکبر و سالاری سردری، فرضعلی. (۱۳۹۰). بررسی و ارزیابی اولویت‌های منظر فضاهای عمومی شهر عسلویه با استفاده از مدل ANP. مجله باغ نظر، ۸ (۱۸)، ۳۸-۲۵.
- کیانی، کامیاب و یگانه، منصور. (۱۳۹۸). چارچوب برنامه‌های راهبردی-عملیاتی مدیریت منظر خیابان‌های شهری (مطالعه موردی: خیابان امیرکبیر تهران). نشریه مطالعات علوم محیط زیست، ۴ (۳)، ۱۷۶۰-۱۷۶۷.
- ماهان، امین و منصور، سیدامین. (۱۳۹۶). مفهوم منظر با تأکید بر نظر صاحب‌نظران رشته‌های مختلف. مجله باغ نظر، ۷ (۱۳)، ۶۰-۴۹.
- عطارد، فرانک و کاشی، حسین. (۱۳۹۶). عناصر تشکیل‌دهنده نماها و جداره‌های شهری. مجله معماری و شهرسازی آرمان‌شهر، ۱۷۳-۱۹۲.
- فرخیان، امیر و اردلانی، حسین. (۱۳۹۷). بررسی و تحلیل جداره‌های شهری با رویکرد زیبایی‌شناسی. سومین کنفرانس سالانه پژوهش‌های معماری، شهرسازی و مدیریت شهری.
- قاسمی، ایرج و سلطانی‌فرد، هادی. (۱۳۹۸). تحلیل عوامل مؤثر در بازتولید منظرشهری پس از بهسازی و نوسازی بافت (مطالعه موردی: منطقه ۲۱ تهران). مجله پژوهش‌های جغرافیایی برنامه‌ریزی شهری، ۷ (۱)، ۱۷۱-۱۸۸.
- قربانیان، مهشید، بهزادفر، مصطفی و شریعت‌پرور، فرشید. (۱۳۹۹). تکنیک‌های تحلیل نمای شهری با رویکرد توسعه تحلیل موضوع محور سیمای شهر بر اساس عوامل مؤثر بر جداره شهری از نگاه طراحی شهری. مجله نامه معماری و شهرسازی، ۱۲ (۲۷)، ۹۹-۱۲۵.
- قره‌بگلو، مینو، نژاد ابراهیمی، احد و جاویدمهر، ملیحه. (۱۳۹۵). شناسایی معیارهای طراحی منظرشهری با رویکرد پاسخ‌دهی محیطی (نمونه موردی: سرای محله جمالزاده). مجله هفت شهر، ۵۵-۵۶، ۱۰۳-۱۱۷.
- کیانی، اکبر و سالاری سردری، فرضعلی. (۱۳۹۰). بررسی و ارزیابی اولویت‌های منظر فضاهای عمومی شهر عسلویه با استفاده از مدل ANP. مجله باغ نظر، ۸ (۱۸)، ۳۸-۲۵.
- کیانی، کامیاب و یگانه، منصور. (۱۳۹۸). چارچوب برنامه‌های راهبردی-عملیاتی مدیریت منظر خیابان‌های شهری (مطالعه موردی: خیابان امیرکبیر تهران). نشریه مطالعات علوم محیط زیست، ۴ (۳)، ۱۷۶۰-۱۷۶۷.
- ماهان، امین و منصور، سیدامین. (۱۳۹۶). مفهوم منظر با تأکید بر نظر صاحب‌نظران رشته‌های مختلف. مجله باغ نظر، ۷ (۱۳)، ۶۰-۴۹.
- عطارد، فرانک و کاشی، حسین. (۱۳۹۶). عناصر تشکیل‌دهنده نماها و جداره‌های شهری. مجله معماری و شهرسازی آرمان‌شهر، ۱۷۳-۱۹۲.
- فرخیان، امیر و اردلانی، حسین. (۱۳۹۷). بررسی و تحلیل جداره‌های شهری با رویکرد زیبایی‌شناسی. سومین کنفرانس سالانه پژوهش‌های معماری، شهرسازی و مدیریت شهری.
- قاسمی، ایرج و سلطانی‌فرد، هادی. (۱۳۹۸). تحلیل عوامل مؤثر در بازتولید منظرشهری پس از بهسازی و نوسازی بافت (مطالعه موردی: منطقه ۲۱ تهران). مجله پژوهش‌های جغرافیایی برنامه‌ریزی شهری، ۷ (۱)، ۱۷۱-۱۸۸.
- قربانیان، مهشید، بهزادفر، مصطفی و شریعت‌پرور، فرشید. (۱۳۹۹). تکنیک‌های تحلیل نمای شهری با رویکرد توسعه تحلیل موضوع محور سیمای شهر بر اساس عوامل مؤثر بر جداره شهری از نگاه طراحی شهری. مجله نامه معماری و شهرسازی، ۱۲ (۲۷)، ۹۹-۱۲۵.
- قره‌بگلو، مینو، نژاد ابراهیمی، احد و جاویدمهر، ملیحه. (۱۳۹۵). شناسایی معیارهای طراحی منظرشهری با رویکرد پاسخ‌دهی محیطی (نمونه موردی: سرای محله جمالزاده). مجله هفت شهر، ۵۵-۵۶، ۱۰۳-۱۱۷.
- کیانی، اکبر و سالاری سردری، فرضعلی. (۱۳۹۰). بررسی و ارزیابی اولویت‌های منظر فضاهای عمومی شهر عسلویه با استفاده از مدل ANP. مجله باغ نظر، ۸ (۱۸)، ۳۸-۲۵.
- کیانی، کامیاب و یگانه، منصور. (۱۳۹۸). چارچوب برنامه‌های راهبردی-عملیاتی مدیریت منظر خیابان‌های شهری (مطالعه موردی: خیابان امیرکبیر تهران). نشریه مطالعات علوم محیط زیست، ۴ (۳)، ۱۷۶۰-۱۷۶۷.